

SÜLEYMAN DEMİREL'İN ARDINDAN

Yrd. Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ¹

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı ve en uzun süre Başbakanlık yapan siyasetçilerinden biri olan Süleyman Demirel, geçtiğimiz haftalarda vefat etti. Vefatı ardından, bu önemli ismin siyasal misyonunu değerlendirmek ve hayat hikayesini hatırlamakta fayda var.

AİLESİ VE GENÇLİĞİ

1 Kasım 1924 tarihinde Isparta'nın Atabey ilçesine bağlı İslamköy gibi küçük ve kırsal bir yerde doğan Süleyman Demirel'in babası Hacı Yahya Demirel, Kurtuluş Savaşı gazisi olan ve çevresinde büyük saygı gören bir kişidir. Baba Demirel, uzun süre köyün muhtarlığını da yapmıştır. Demirel'in siyasete ve yönetmeye olan merakının küçük yaşta babasının yönettiği köy toplantılarına katılmasından ileri geldiği söylenebilir. Demirel'in annesi ise, oldukça dindar ve çalışkan bir Anadolu kadınıdır. Demirel, dindar olan annesinin ve anneannesinin de etkisiyle küçük yaşta Kuran okumaya başlamış ve Kuran'ı ezberlemiştir. Kuran'ı ezbere biliyor olması, siyasal hayatında Demirel'e birçok fayda sağlayacak ve Demirel, birçok Anadolu seyahatinde seçmeni bu yönüyle etkileyecektir. Demirel'in geçmişte konuşmalarında sıklıkla vurguladığı Türkiye'nin gelişmesi, ilerlemesi üzerine sözleri ve "Büyük Türkiye" ideali, aslına bakılırsa küçük yaşlarda İslamköy'de yaşadığı teknoloji ve modernizmden uzak kırsal hayatla yakından ilgilidir. Demirel, çocukluğu ve ilk gençlik günlerinde İslamköy'deki gece karanlığında Isparta şehir merkezinin yanan ışıklarına özlemle baktığını dile getirmiştir. Demirel'in kırsalı geliştirme, dönüştürme düşüncesi ve sanayileşmeye verdiği önemin ilk tohumları, psikolojik olarak işte bu çocukluk dönemlerinde atılmıştır. İlk öğrenimini İslamköy'de, ortaokulu Isparta'da ve liseyi Afyon'da Afyon Lisesi'nde bitiren Demirel, girdiği sınavları kazanarak İTÜ İnşaat Mühendisliği bölümüne girmiştir. İTÜ'de derslerinde inanılmaz bir başarı gösteren Demirel, ileride siyasette çok işine yarayacak muhafazakar kesimle (çeşitli cemaat ve tarikatlar) olan bağlarını da ilk olarak İTÜ'de kurmuştur. Hatta bu dönemde Necmettin Erbakan da kendisi gibi bir İTÜ öğrencisidir. Mezun olduğu yıl Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde göreve başlayan Demirel, aynı yıl yetenekli bulunduğu için kendisini geliştirmesi ve barajlar, sulama ve elektrifikasyon konularında ihtisas yapması için Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmiştir. Amerika'dan dönüşünde Barajlar Dairesi Başkanı olarak yeni görevine başlayan Demirel, 1954-1955 yılları arasında bir seneyi yine Amerika'da geçirmiş ve yurda dönüşünde henüz 31 yaşında Devlet Su İşleri Genel Müdürü olmuştur. O dönemde genç bir muhafazakar olan Demirel, katı laik Kemalist kesimin çok ağır bastığı bürokraside Başbakan Adnan Menderes'in en çok güvendiği kişilerden biri olmuş ve bu nedenle de başarı basamaklarını hızla çıkmıştır.

¹ GİRNE AMERİKAN ÜNİVERSİTESİ (GAÜ) SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ BAŞKANI.
Telefon: 0548 884 1912 / 0532 668 36 13
Email: ozanormeci@gau.edu.tr / ozanormeci@gmail.com
Adres: GİRNE AMERİKAN ÜNİVERSİTESİ (GAÜ) SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ, TEKNO PARK BİNASI,
T-210 KARAOĞLANOĞLU, GİRNE/KKTC, MERSİN 10, TÜRKİYE ARACLIĞIYLA

Süleyman ve Nazmiye Demirel

SİYASİ KARIYERİ

27 Mayıs sonrası Amerikan firması Morrison-Knudsen'de işe başlayan Demirel'in "Morrison Süleyman" lakabı, bu dönemden kalmadır. Demirel, 1962-1964 yılları arasında serbest müşavir-mühendis olarak çalışmış ve bir yandan da ODTÜ'de Su Mühendisliği konusunda dersler vermiştir. Süleyman Demirel, siyasete ilk olarak 1962 yılında Adalet Partisi'ne üye olarak girmiş ve aynı yıl partinin Genel İdare Kurulu üyeliğine seçilmiştir. 1964 yılında partinin kurucusu ve Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın ölümü üzerine, partide iyi konumda bulunan iki yakın arkadaşı Mehmet Turgut ve Faruk Sükan'ın teşvikiyle Genel Başkanlığa aday olmaya karar vermiştir. Genel Başkanlık yarışında Demirel'in karşısında Sadettin Bilgiç gibi güçlü bir aday olmasına karşın, Demirel genç ve umut vadeden bir muhafazakar siyasetçi olarak, yaptığı örgütlenme çalışmalarının da etkisiyle, Genel Başkanlık yarışında Bilgiç'i gerisinde bırakmıştır.

1960'lar Demirel'in altın yıllarıdır... Hiç kaptırmadığı şapkası ve halk ağzıyla yaptığı ilginç konuşmalarla muhafazakar seçmenin büyük ilgisini çekmekte ve zirveden ve manşetlerden inmemektedir. İlk olarak Şubat-Ekim 1965 tarihleri arasında görev yapan koalisyon hükümetinde Başbakan Yardımcısı olarak görev alan Demirel, 1965 seçimlerinde Adalet Partisi'ni % 52,9 gibi yüksek bir oyla (bu rekor, Adalet ve Kalkınma Partisi de dahil hala hiçbir sağ parti tarafından aşılamamıştır) iktidara getirir ve 41 yaşında Başbakanlık koltuğuna oturur. Demirel, bu koltuğa daha sonraları da sık sık oturacak ve Fikret Kızılok'un şarkısında söylediği gibi "Hep Başbakan" olacaktır. Demirel, 1969 seçimlerinde de % 46,5 oyla iktidar koltuğunu kaybetmeyecektir. Ancak 1970 yılında Sadettin Bilgiç'in liderliğinde parti içerisinde kendisine karşı başlayan bir muhalif hareket Demirel'i oldukça zorlayacak, Demirel isyancı grubu daha sonra partiden ihraç ettirecektir. Bilgiç ve arkadaşları bunun üzerine Demokratik Parti'yi kuracak, ancak 1970'lerin ortalarında yeniden AP'ye döneceklerdir. 12 Mart öncesinde iktidarda kaldığı dönemde Demirel, aslına bakılırsa oldukça iyi bir performans göstermiş ve Türkiye'nin sanayileşmesine yönelik birçok projeye imzasını atmıştır. Yerli burjuvaziyi korumaya yönelik ithal ikamesi sistemi başarılı bir şekilde işlemiş ve Türkiye hızlı bir kalkınma sürecine girmiştir. Özellikle barajlar konusunda yapılan atılım nedeniyle, Demirel, "barajlar kralı" lakabını da kazanmıştır. Demirel'i bu dönemde en çok zorlayan şey ise, kalkınmaya ve sanayileşmeye paralel olarak sayıca artan ve güçlenen işçi sınıfı, 68 kuşağı ile beraber entelektüellerin ve öğrencilerin hızla etkisine kapıldığı sosyalizm rüzgarları ve Demirel'e göre Türkiye için fazla lüks olan özgürlükçü 1961 anayasasıdır. 1960'lar Türkiye'nin kalkınması konusunda

alternatif arayışların da (sosyalizm vs.) gündeme geldiği dinamik bir dönemdir ve bu dönemde sol hareketler özellikle entelektüel camiada hızla güç kazanmaktadır. Bu yıllarda İsmet İnönü'nün ağzından "ortanın solu"nda olduğunu açıklayan CHP ise, Demirel ve AP'li arkadaşlarının anti-komünist retoriklerinin Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile beraber baş hedefi durumundadır. "Ortanın solu, Moskova'nın yolu" sloganları ilk kez o dönemde kullanılacaktır.

MC hükümetlerinin üç ismi: Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel ve Alparslan Türkeş

12 Mart müdahalesi nedeniyle Başbakanlıktan istifaya zorlanan Demirel, yine de muhtıra yoluyla darbenin sosyalizm yanlısı bir hareket olmadığını görerek rahatlamış ve 1961 anayasasına kısıtlamalar getiren teknokrat hükümete yardımcı olmuştur. Ancak 1970'ler, Türk halkının sol duyarlılığının arttığı ve Demirel'li AP'nin oy oranlarının giderek düştüğü yıllar olacaktır. Yine de Demirel, koalisyon yoluyla 1971 ile 1980 arasında -1975, 1977 ve 1979'da- 3 defa daha hükümet kurmuş ve Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Bülent Ecevit'in Genel Başkanlığa gelmesinden sonra giderek sola kayan CHP'nin etkili muhalefeti ve Demirel ile Ecevit'in ideolojik farklılıkların ötesindeki şahsi rekabetleri, bu yıllarda zaten gergin olan toplumu daha da kamplaştırmış ve 1970'lerin ikinci yarısında sokaklar adeta kan gölüne dönmüştür. 12 Eylül öncesi Ecevit'in koalisyon kurma tekliflerini ısrarla geri çeviren ve Milliyetçi Cephe hükümetleri sayesinde kadrolaşan siyasal şiddete bulaşmış ülkücü grupları kollayan Demirel, diyebiliriz ki 12 Eylül darbesine giden yolda önemli ölçüde 3 sorumluluk sahibidir. Dahası, Demirel'in nepotizm (adam kayırmacılık) ve yolsuzluk kokan bazı uygulamaları, 12 Eylül sonrası Turgut Özal'la beraber Türkiye'de daha da yaygın hale gelecek ve siyasette ve ekonomide ahlaki dejenerasyon dönemi başlayacaktır. 12 Eylül öncesinde Demirel'in önemli bir icraatı, CHP'nin yoğun muhalefetine karşın Türkiye'yi İslam Konferansı Örgütü'ne üye yapması ve bu yolla dış politikada ulusal çıkarları kuvvetlendirebilecek bir açılım yapmış olmasıdır. 12 Eylül öncesinde Demirel'in başarılı kabul edilebilecek bir diğer politikası da, İhsan Sabri Çağlayangil'le beraber yönlendirdiği çok boyutlu dış politika perspektifi olmuştur. "Johnson Mektubu" sonrası ABD ile gerilen ilişkilerin ve anti-empyalist sol muhalefetin de etkisiyle Demirel, Türkiye'yi dış politikada daha bağımsız ve güçlü bir aktör yapmaya çalışmış ve bunda kısmen de olsa başarılı olmuştur. Türkiye'nin birçok farklı ülke ile ilişkilerini geliştirdiği bu dönemde, yine de asıl müttefik olan Amerika Birleşik Devletleri ile de iyi ilişkiler tesis edilmiş ve dış politika krizlerine izin verilmemiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs Barış Harekati'na hazırlanması da, bu dönemdeki Demirel iktidarlarının bir başarısıdır.

12 Eylül sonrası 1987'de siyasal yasakların kalkmasıyla merkez sağdaki yeni parti Doğru Yol Partisi'nin (DYP) Genel Başkanı olan Süleyman Demirel, 1987'de yapılan genel seçimlerde Isparta milletvekili olarak tekrar TBMM'ne girmiştir. 20 Ekim 1991 tarihinde

yapılan genel seçimler sonrasında ise, DYP ile SHP'nin koalisyon yaparak kurduğu 49. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinde Başbakan olarak görev almıştır. Bu hükümet, 1982 anayasasının değiştirilmesi anlamında büyük başarılar göstermiş, ancak artan siyasal İslamcılık ve Kürt milliyetçiliği nedeniyle diğer alanlarda (siyasi ve ekonomik istikrar) bu başarıyı destekleyememiştir. Başbakan Demirel, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümü üzerine 16 Mayıs 1993 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Demirel'in Cumhurbaşkanlığı süresinde gösterdiği performans, özellikle de 28 Şubat sürecinde demokratik rejimin çökmemesi adına yaptıkları, genel olarak olumlu tepkiler almıştır. Bu görevi 16 Mayıs 2000 tarihine kadar sürdüren Demirel, 1970'lerdeki amansız rakibi Bülent Ecevit'in tüm çabalarına karşın (5+5 formülü), 2000 yılında görev süresi dolduğu için Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılmıştır.

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Demirel'in kişiliği mercek altına alınırsa, ön plana çıkan ilk özelliği iktidar hırsıdır. Demirel, küçük bir yerden gelmesine karşın, mesleki hayatında hırsıyla çok başarılı olmuş, ancak aynı başarısını ülke yönetimi konusunda tam anlamıyla gösterememiştir. Her ne kadar Türkiye'nin sanayileşmesine yönelik yaptığı katkılar göz ardı edilemeyecek kadar önemli olsa da, 1970'lerde ortamın daha da gerilmesi ve anti-demokratik uygulamaların yaygınlaştırılması konusunda yaptıkları unutulacak değildir. Dahası Demirel ailesinin (Yahya Demirel, Murat Demirel) adı, o dönemde birçok yolsuzluğa karışmıştır. Bu yönüyle mesela Bülent Ecevit'le kıyaslandığında Demirel sınıfta kalmaktadır. Hakkında yazılan analizlere göre; Demirel, siyasal kariyeri boyunca takım çalışmasına önem veren bir kişi olmuş ve etrafında kendi görüşüne uygun yetkin uzmanlar ve danışmanlar buldurmuştur. 1970'lerde oldukça ateşli bir anti-komünist olmasına karşın, 12 Eylül sonrasında adımlarını daha ihtiyatlı atan temkinli bir politikacı olmuştur. Bu yönüyle Demirel'i realist ve pragmatist olarak değerlendirmek hatalı olmayacaktır. "Dün dündür, bugün bugündür" sözü, Demirel pragmatizmine iyi bir örnektir. Demirel, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül darbelerine karşı olmasına karşın, Ecevit'e kıyasla askerle olan ilişkilerine daha özen gösteren bir siyasetçi olmuştur. Ayrıca dini siyasette zaman zaman kullanan ve çeşitli tarikatların desteğini almaya çalışan bir politikacı olmasına karşın, Demirel, laiklik konusunda Özal, Erdoğan gibi diğer sağcı liderlere kıyasla daha özenli bir isim olmuş ve bu yönüyle de ayrı bir yere konmayı hak etmiştir. Demirel'in eleştiri konusunda da oldukça hoşgörülü bir siyasetçi olduğu vurgulanmalıdır. Zira tüm yanlışlarına karşın, basında kendisi aleyhinde çıkan haberlere, karikatürlere Türk siyasal hayatında belki de en hoşgörülü yaklaşan siyasetçi Demirel'dir. Demirel'in bu hoşgörülü tavrı, entelektüel kesimler nezdinde de saygınlığını arttırmıştır. Ayrıca şu da mutlaka söylenmelidir ki; Demirel'in 1960'lardaki fötr şapkalı-takım elbiseli görüntüsü ve hem namaz kılan, hem de viski içen kalkınmacı lider profili, o yıllarda kırsaldan kente göçen ve büyük şehir yaşamına alışmaya çalışan milyonların özlemlerini yansıtan son derece başarılı bir projedir. "Baba" lakabıyla somutlaşan bu proje, öylesine başarılı olmuştur ki, bugün bile Demirel'in aldığı % 52 oyu üzerine çıkılamamıştır.

SONUÇ

Demirel, merkez sağ geleneğini Türkiye'de Adnan Menderes sonrası üstlenen kişidir ve aynı Menderes gibi popülist bir politikacı olmuştur. Oy ve rant uğruna inanmadığı birçok şeyi söylemiş ve yapmıştır. Demirel'e İslamcı kesimden en büyük desteği veren ise daima Nurcular olmuştur. Said Nursi'nin çok etkili olduğu Isparta'da yetişen ve buralı olan

Demirel, Nurcularla olan bağlarını henüz İTÜ’de öğrenciyken güçlendirmiştir. Demirel, bayram ve Cuma namazlarına da mümkün olduğunca katılmaya çalışmış ve seçmene ne kadar iyi bir Müslüman olduğunu göstermek istemiştir. Demirel’in laiklik ve siyasal İslam konusundaki diğer sağcılara oranla daha farklı tutumu, belki de bu Nurcu bağlantısı ve “ılımlı islam” anlayışından ileri gelmektedir. Demirel’in eşi Nazmiye Demirel’le çizdiği örnek aile tablosu da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

ARAT, Yeşim, “Süleyman Demirel: National Will and Beyond”, Metin Heper ve Sabri Sayarı’nın *Political leaders and democracy in Turkey* kitabından, 2002, Lanham, Md.: Lexington Books.

ÖNGİDER, Seyfi, “Bir Politik Hırs Abidesi”, *Lider Biyografilerindeki Türkiye*, 2001, İstanbul: Aykırı Yayınları.

Vikipedi, http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCleyman_Demirel.

Kim Kimdir, <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=8>.